UOT 7.08

Emil Ağayev
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
(Azərbaycan)
emilaghayev93@mail.ru

ASİF AZƏRELLİ YARADICILIĞINDA MƏNZƏRƏ JANRI

Xülasə. Respublikanın Əməkdar rəssamı Asif Azərelli Azərbaycan təsviri sənətinin tanınmış ustasıdır. Onun yaradıcılığında rəngkarlığın müxtəlif janrları təmsil olunub, lakin rəssamın ən əhəmiyyətli əsərləri mənəzərə janrında yaradılmışdır. Məqalədə, demək olar ki, Asif Azərellinin mənzərə rəngkarlığının tam təsnifatı təqdim edilmişdir. Burada rəssamın mənzərələrinin obraz, kompozisiya, formal və digər bədii xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilmişdir. Fikir irəli sürülür ki, A.Azərellinin mənzərə rəngkarlığın tematikası müəyyən mənada sistemli xarakter daşıyır. Ardıcıl olaraq Qarabağ, Naxçıvan, Bakı, Quba və bəzi xarici ölkələrə həsr olunmuş mənzərəs silsilələri təhlil edilmişdir. Rəssamın əsərlərində təkcə təbiətin görüntüləri deyil, eyni zamanda Qarabağ, Naxçıvan, Bakı və digər bölgələrin tarixi abidələrinin təsvirləri mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: Asif Azərelli, Qarabağ, Naxçıvan, rəng, kompozisiya.

Giriş. Təsviri incəsənətdə janr anlayışının termin kimi formalaşması XVII əsrə aid edilir. “Genre” fransız sözüdür, klassisizm estetikası və fəlsəfəsi çərçivəsində müəyyənləşdirilərək, təyin edilib. Janr-bədii yaradıcılığın tarixən formalaşmış, həyatın müxtəlif cəhətlərini əks etdirən, ədəbiyyat və incəsənətdə müxtəlif mövzuların konkretliyidir. Janr hər bir incəsənət növünün əsas tərkib hissəsidir. Təsviri incəsənətin digər amillərindən fərqli olaraq, janr daha işıqlı və dinamikdir.1669-cu ildə Fransa Kral akademiyasının katibi, memar və rəssam Andre Filibyen klassik janrlar nəzəriyyəsini tərtib edir, bu klassifikasiyada mühüm yer tutan janrlardan biri də mənzərədir [2, səh 8-9].

Azərbaycan rəngkarlığı tarixinə nəzər yetirsək, bütün rəssamlarımızın yaradıcılığında mənzərə janrı mühüm yer tutur. Özünəməxsus dəst-xətti ilə təsvir etdiyi mənzərələrdə ölkəmizin tarixini, memarlığını və milli mədəni dəyərlərimizi əks etdirən sənətkarlarımızdan biri də Asif Azərellidir.

Asif Azərelli yaradıcılığına baxış.

Asif Hüseyn oğlu Azərelli (Rzayev) 1946-cı ildə Bərdə rayonunun Uğurbəyli kəndində anadan olmuşdur. Rəssamın əsli isə Şərur rayonunun Qarxun (indiki Qaraxun) kəndindəndir. Babası həmin bu kəndin tanınmış bəylərindən biri olmuşdur, bolşeviklər babasını gülləyəndən sonra, atası ailəsini də götürüb Uğurbəyli kəndinə gedir. Balaca Asifin rəssamlığa meyli orta məktəbdə oxuyarkən üzə çıxır, hətta atası bazara gedəndə hər hansı tanınmış rəssamın əsərinin reproduksiyasını alardı. Rəssam daha sonra təhsilini Əzim Əzimzadə adına Dövlət Rəssamlıq məktəbində alaraq, 1971-ci ildə qrafik rəssam Əliağa Məmmədovun sinfini bitirir. Təhsilini davam etdirmək üçün indiki Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinə sənədlərini versə də, onu bir neçə il ardıcıl olaraq haqsız yerə imtahanlardan kəsirlər. 1974-cü ildə Tbilisi Rəssamlıq Akademiyasına daxil olur. Rəssam burada Gürcüstanın tanınmış rəssamları olan Kornelli Sanatze, Uçeçaparidzedən sənətin incəliklərini öyrənir. Beş seriyadan ibarət "Gənclik" adlı diplom işini işləyir. Həmin ildə gənclər yeni şəhərlər tikirdilər. Rəssam onlarla birgə qalaraq yeni şəhər qurucularının həyatlarını öz tablolarına köçürürdü. Kompozisiyalarda "Pikassosayağı" obrazlar yaradılmışdır, dinamika, jestlər, daxili aləmin ifadəsi bütün bu silsilə üçün əsas xarakterik xüsusiyyətdir. Rəssamın yaradıcılığında portret, mənzərə - xüsusilə Qarabağın mənzərəsi və faciəsi mühüm yer tutur. 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən "Əməkdar rəssam" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Asif Azərelli Qarabağa həsr etdiyi mənzərələr.

Əməkdar rəssam Asif Azərelli yaradıcılığında "Qarabağ" mövzusu qırmızı xətt kimi keçir. Onu ilk tanıdan "Qarabağlı qoca" əsərinin adını xüsusilə vurğulamalıyıq. Rəssamın mənzərələrində isə rəngarəng "Qarabağ"-ın tarixi abidələri və mənzərəsi gözümüzün qarşısında canlandırılır.

"Cıdır düzü" (şəkil 1) əsərində rəssam "Şuşa" şəhəri yaxınlığında yerləşən, tarixən cıdır yarışlarının maraqla keçirildiyi və Qarabağ xanlığının türk əhaləsinin öz milli bayramlarını keçirdiyi tarixi ərazimiz təsvir edilmişdir. İsti rənglərin kompozisiyada yaratdığı təəssürat tamaşaçının diqqətini cəlb edir. Dağın zirvəsində isə iki sevgili əyləşərək, Allah tərəfindən yaradılan mənzərəni heyranlıqla seyr edirlər.

"Zəngilan toyu" (2004) (şəkil 2) - Zəngilanın Avropada birinci, dünyada ikinci olan, məşhur çinar meşəsi təsvir edilmişdir. Kətan üzərində, yağlı boya tex-

nikasıyla, payız fəslinin gözəllikləri əks etdirilən əsərdə, toy karvanı bir-birinin ardınca gedir. Asif Azərelli iki çinar ağacını simvolik olaraq nişan üzükləri formasında həll etmişdir. Qırmızı və qızılı rənglərdən geniş istifadə edilmişdir.

Şəkil 1. "Cıdır düzü" (kətan, yağlı boya, 200x300)

Şəkil 2. "Zəngilan toyu" (2004) (kətan, yağlı boya, 110x90)

"Musiqi beşiyimiz" (2003) – musiqi və təbiətin qarşılıqlı simfoniyası qurulmuşdur. Topxana meşəsi, Daşaltı çayı, Kis dağı canlandırılmışdır. Arxa fonda qismən xətti perespektivadan istifadə edilmişdir. Məkan, soyuq və isti rənglərin ritmik təkrarlanması bu kompozisiyanın əsas xüsusiyyətləridir. Əsərdə əsas diqqət mərkəzi isə Qarabağın məşhur "Şuşa" xalçası üzərində milli musiqi alətlərimizin təqdim olunmasıdır.

"İsa bulağına gedən yol" bu mövzuya rəssam iki fərqli süjet xətti ilə müraciət etmişdir. Birinci kompozisiyada Şuşanın məşhur İsa bulağı və meşəsinin təsvir metodunda rəssam impressionistlərə xarakterik olan təsvir üsulundan istifadə etmişdir. Bulağa gedən yol blik və işıq-kölgə vasitəsilə vurğulanaraq, sanki insanı həmin yerlərə canlı olaraq aparır. Digər əsərdə isə rəssam "İsa bulağında" öz dostları ilə istirahət edərkən təsvir etmişdir.

"Ovda" – "Keçmişimizdən seriyası"na daxil olan əsərlərdən biridir. Kompozisiyada miniatür ənənələrindən istifadə edilmişdir. Məkanın şərti təsvir edilməsi, ovçuların at belində milli geyimdə əyləşərək, dinamika, mimika və jestləri əsərə canlılıq gətirir.

"Natəvan bulağı" (2018) əsərində rəssam xan qızının evi qarşısında yerləşən, bulağı təsvir etmişdir. Bulağın yanında Natəvanın mozaikalardan qurulmuş obrazı, ümumilikdə əsərin tarixi əhəmiyyətliliyi Asif Azərellinin milli dəyərlərimizə verdiyi dəyərin göstəricisi kimi qiymətləndirilməlidir. İndi isə həmin bulaq ermənilər tərəfindən məhv edilmişdir.....

Asif Azərelli yaradıcılığında "Laçın qayası", "Şuşa qalası", "Şuşa qalası tele qüllə ilə" , "Əsgəran qalası" və digər əsərlərində Qarabağın tarixi abidələrini öz tablolarında canlandırmışdır.

Asif Azərelli yaradıcılığında Naxçıvan mənzərələri

Əməkdar rəssamın "Naxçıvan" silsiləsinə bir-birindən maraqlı əsərlər daxildir.

"Batabat" (2007) (şəkil 3) – yağlı boya texnikasıyla yerinə yetirilmiş kompozisiyada Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonu ərazisində uçqun və sürüşmədən sonra yaranan göl təsvir edilmişdir. Günəşli günlərin sayının çox olması, mülayim iqlim və gözoxşayan dağ landşaftı gölə bənzərsiz kolorit verərək, Naxçıvandan, Azərbaycanın başqa bölgələrindən çoxsaylı istirahət edənləri və həm də xarici turistləri özünə cəlb edir. Lokal rənglər təbiətdə rəngarənglik yaradır. Gölün ətrafında atların qaçışı əsərə dinamiklik verir. İntibah dövrü rəssamlarının əsərlərinə xas olan "Əsərin içində əsər" prinsipindən istifadə edilmişdir.

Şəkil 3."Batabat" (2007) (kətan, yağlı boya, 110x90)

"Naxçıvan dağları" əsərində tutqun havanın təsviriylə yanaşı, Türkiyə ilə sərhəddə yerləşən türbə də əks edilmişdir.

"Vətən" əsərində rəssam Naxçıvanın məşhur Əshabi-Kəhf mağarasını təsvir etməklə bərabər bu kompozisiyasında da insan və təbiəti qarşılıqlı vəhdətdə əlaqələndirmişdir. Cavanlar ağacın altında əyləşən qocanın məsləhətlərinə diqqətlə qulaq asırlar.

"Naxçıvan yallısı" – Memar Əcəmi tərəfindən ucaldılan "Möminə Xatun" türbəsinin qarşısında bir qrup gənc milli geyimdə yallı gedirlər. İfaçıların musiqisi təbiətin gözəlliyinə nəğmə kimi həsr edilmişdir. İfaçıların dinamikası, mimika və jestləri əsərdə diqqəti cəlb edir.

"Naxçıvan payızı" – payız fəslində Naxçıvan təbiətinin gözəlliyi canlandırılmışdır. Bir qrup insan payız meyvələrini yeşiklərə yığaraq sanki söhbət edirlər. Təbiətin qızılı rənglərə boyanması, arxa fonda kənd evlərinin və Əshabi-Kəhf dağının təsviri əsərə xüsusi ifadəlilik gətirir.

"Naxçıvan mənzərəsi" – tablosuna diqqət yetirsək sənətşünas Ziyadxan Əliyevin sözləri ilə desək "Asif Azərellinin əsərlərinə xüsusən də mənzərələrinə tamaşa edəndən sonra fikirləşirsən ki, Səttar Bəhlulzadə qəbrdə rahat ya-

ta bilər". Kompozisiyada rəng, məkan quruluşunda, lirik mənzərəsində Səttar Bəhlulzadə ruhunu hiss etmək olar.

Əməkdar rəssam Asif Azərellinin "Kənd yolu", "İlan dağ" (2003), "Naxçıvan dağları", "Naxçıvan baharı", "Naxçıvan. Əshabi-kəhf" və digər əsərlərində Naxçıvanın əzəmətli təbiəti canlandırılmışdır.

Asif Azərelli yaradıcılığında Bakı mənzərələri

Rəssamın yaradıcılığında Bakıya həsr etdiyi bir-birindən maraqlı silsilə əsərlər mühüm yer tutur.

"İşərişəhərdə" (1995) - qədim şəhərin memarlığı və qoca kişi "Bakı qrupuna" xas olan naxışları ilə seçilən qədim xalçaların qarşısında əyləşərək təsvir edilmişdir.

"Bakının görünüşü" (şəkil 4) - Azərbaycan Respublikası Sərhəd Xidmətinin keçirdiyi müsabiqədə qalib olmuş əsərdir. Öz həyətinin eyvanından rəssam Bakının ümümi mənzərəsini canlandırmışdır. Şəhərin məşhur bayraq meydanı və inzibati binaları kompozisiyada təsvir edilmişdir.

Şəkil 4. "Bakının görünüşü" (kətan, yağlı boya)

"Qayıqlar" (2013) - Xəzər dənizində üzən qayıqlar, suyun üzərində blik və ləkələrin əks edilməsi, qağayıların dövrə vurması tamaşaçının gözü qarşısında doğma Bakımızı canlandırır. Arxa fonda isə müasir Bakının memarlıq vedutası təsvir edilmişdir.

"Rəssamlar" (1983) (şəkil 5) – Bakının plener mənzərəsi önünə çıxan Asif Azərelli öz rəssam dostları Həsənağa və Nağdəli Xəlilov ilə birgə təsvir edilmişdir. Rəssamların tamaşaçıya baxan baxışları, qağayıların dövrə vurması əsərə dinamika və süjetlilik gətirir.

Şəkil 5. "Rəssamlar" (1983) (kətan, yağlı boya, 100x70)

Asif Azərelli yaradıcılığında digər mənzərə janrında işlədiyi əsərlər.

Asif Azərelli yaradıcılığında Azərbaycanın digər bölgələrinin tarixi abidələri, mənzərələri ilə bərabər, xarici ölkələrə getdiyi zaman təsvir etdiyi əsərlərdə mühüm yer tutur.

"Əsrik dərəsi" (2007) (şəkil 6) – öz monumentallığı ilə seçilən əsərdə Tovuzun məşhur məkanı canlandırılmışdır. Tovuz aşıqlarının təbiət önündə saz ifa etmələri, bu musiqidən zövq alan rəssam və əsərin sifarişçisi kompozisiyada yer almışdır.

Şəkil 6. "Əsrik dərəsi" (2007) (kətan, yağlı boya)

"Göyçayda nar bayramı"-çoxfiqurlu kompozisiyada, insanlar rəqs edərək, məşhur "Nar bayramı"nı qeyd edirlər. Ön fonda isə narla dolu səbətlərdə körpələrin təsviri tamaşaçının diqqətini cəlb edərək, yüksək abu-hava yaradır. Rənglərin ritmik təkrarlanaraq,məkanda yaratdığı ekspressivlik kompozisiyanın ifadəliliyini artırır.

Əməkdar rəssamın "Quba motivi"(2006), "Çıraqqala", "Gədəbəy. Koroğlu qalası" (2014) və digər əsərlərində rayonlarımızın gözəlliyi və tarixi abidələri təsvir edilmişdir. "Yaz yağışı" (2000) - təbiətin gözəl bir anı canlandırılmışdır. Gül satan gəncin sevgililərə uzatdığı güllər əsərdə süjetin əsas diqqət mərkəzindən biridir.

"Dənizdən gələnlər", "Sahildə" (2005), "Ağ atlılar", "Qağayılar" və "Dənizin küləyi" əsərlərində Avropa və milli təsviri sənət ənənələrininin qarşılıqlı vəhdətini görə bilərik.

Asif Azərelli yaradıcılığında "İstanbul", "Venesiya", "Ərəbistan" və digər xarici ölkələrə həsr etdiyi kompozisiyaları da mühüm yer tutur.

Nəticə. Asif Azərelli yaradıcılığında mənzərə janrı mövzusunun əsas nəticələri aşağıdakılardır:

1. Asif Azərelli yaradıcılığında mənzərə janrında işlədiyi əsərlər özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilir.
2. Asif Azərellinin mənzərələrində insan və təbiət qarşılıqlı əlaqədə verilir.
3. Asif Azərelli mənzərə janrında işlədiyi əsərlərdə Qarabağ, Naxçıvan və digər bölgələrimizin tarixi abidələri, gözəl guşələri canlandırılmışdır.
4. Asif Azərelli yaradıcılığında mənzərə janrı mövzusu Azərbaycan sənətşünaslığında ilk dəfə tədqiq edilmişdir.

Əməkdar rəssam Asif Azərelli mənzərə janrında işlədiyi əsərlər ilə Azərbaycan təsviri incəsənət tariximizi zənginləşdirir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərelli Asif. Kataloq. – Bakı, 2007.
2. Kərimova Sevil. İncəsənət əsərlərinin təhlili. – Bakı, 2018.
3. https://www.pinterest.com/arteldarorudjev/asifaz

Emil Aghayev (Azerbaijan)

Landscape genre in Asif Azerelli's creation

The Honoured artist of AR Asif Azerelli is a recognized master of fine arts of Azerbaijan. Various genres of painting are presented in his creation but the most significant works are created in landscape genre. As a matter of fact, A. Azerelli's full classification of landscape painting is presented in the article. Compositional, image-bearing, formal and other artistic peculiarities of the artist's landscapes are also considered here. There is carried out such a thought that A.Azerelli's subject – matter of landscape painting in a certain sense has a systematic character. The master's series of landscapes devoted to Garabagh, Nakhchyvan, Baku, Guba as well as to some foreign countries are considered in succession. Not only nature's views, but also the pictures of historical monuments of Garabagh, Nakhchyvan, Baku and other regions play an important role in the artist's works.

Key words: Asif Azerelli, Garabagh, Nakhchivan, color, composition.

Эмиль Агаев (Азербайджан)

Пейзажный жанр в творчестве Асифа Азерелли

Заслуженный художник АР Асиф Азерелли является признанным мастером изобразительного искусства Азербайджана. В его творчестве представлены различные жанры живописи, но наиболее значительные произведения созданы художником в жанре пейзажа. По сути, в статье представлена полная классификация пейзажной живописи А.Азерелли. Здесь также рассмотрены композиционные, образные, формальные и другие художественные особенности пейзажей художника. Проводится мысль о том, что тематика пейзажной живописи А.Азерелли в определенном смысле имеет системный характер. Последовательно рассмотрены серии пейзажей мастера, посвященные Карабаху, Нахчывану, Баку, Кубе, а также некоторым зарубежным странам. Важную роль в произведениях художника играют не только виды природы, но и изображения исторических памятников Карабаха, Нахчывана, Баку и других регионов.

Ключевые слова: Асиф Азерелли, Карабах, Нахчыван, цвет, композиция.